

Jezikovna ogroženost ali nesamoumevnost

Osrednja lastnost slovenske narodno-jezikovne zavesti

Mojca Perkon Kofol

Jezik je kot sredstvo sporazumevanja nosilec, kazatelj naše identitete. Je njena osrednja struktura, ki se prične oblikovati v naši primarni socializaciji znotraj določenega družbenega in kulturnega okolja ali določene ideologije (»slovenstvo«), vse od trenutka, ko smo se v svoji materinščini naučili povezovati znake in pomena podob, razmišljali, se naučili govoriti, brati, obnavljati in pripovedovati zgodbe, vrednotiti. Je dinamična struktura. Jezik namreč reflektira izkušnje in je torej odraz védenja (vseobsegajočega znanja in pomenov, povzetih v njegovem kodu), a hkrati je védenje samo. Je torej organska dinamična družbeno-kulturna-semiotična struktura, v našem primeru imenovana »slovenski jezik«. Ta sistem, z vsemi svojimi strukturami in podsistemi, pa je posredovan prek naddoločujoče strukture – zgodovine. Ta pa je obenem tudi žanr, ki se je tudi sam postopoma oblikoval skozi medij taiste strukture, ki jo določa, namreč skozi jezik.

Kot »dinamična« družbeno-semiotična struktura ima vtakne vse pomena jezikovnih izrazov, od »mitskih«, nezavednih – povzetih v pojmu koherence – do teh, ki jih jezik kot živ organizem vedno znova pridobiva v skladu z našimi zavestnimi pričakovanji – kar označimo s pojmom kohezije, ki pomeni načine, kako se védenje priključuje v zavest. Sedanje, trenutno in tudi bodoče izražanje pa zajema prav tako že določene mite oz. pojme, določene znotraj ideologije in določenega védenja. Pri jeziku tako govorimo o identiteti ali interakcijskem, tj. vedno znova nastajajočem »izdelku« oz. konstruktu znotraj določenega diskurza, ki je družbeno in kulturno v prvi vrsti notranji, psihološki fenomen. Identiteta je tako po eni strani namerna, zavedna, je deloma rezultat interakcijskih pogajanj in izpodbijanj med posameznikom in družbo, deloma konstrukt drugih dojemaj, zaznav in predstav, deloma pa rezultat večjih ideoloških procesov in struktur (za podrobnosti glej članek Bucholtz in Hall, *Identity and interaction: a Sociocultural Linguistic Approach*). Znotraj identitete je tako mogoče najti

makroraven demografskih kategorij (npr. starost, družbeni razred ipd.), začasno in posebno naravnost, vloge, ki izvirajo iz posebne udeležbe v družbenih procesih, kulturne položaje, vezane na lokalno-etnografske pogoje in še mnogo drugega.

Kaj bi lahko iz zornega kota tako zastavljenega pojma identitete povedali o psihološkem fenomenu, o ideoloških in zavednih procesih, ki so (iz)oblikovali (in še vedno oblikujejo) slovensko identiteto oz. slovensko narodno-jezikovno zavest?

Pri besedni zvezi »Slovenci smo ...« se skladno z zavestnim konotativnim pomenom – pripadniki naroda ali države – odpre emocionalna zaznamovanost, ki je pogojena z védenjem o »slovenskem«: o entitetah, dogodkih in okoliščinah v določenem času in prostoru. Zgodovinska obdobja (čas in prostor), ki so oblikovala okoliščine našega bivanja, so rojevala številne posameznike in dogodke, za slovensko okolje pomembne narodne buditelje, oblikovalce, akterje zgodovinskih procesov, ki so sooblikovali našo čustveno, moralno in kognitivno zavest. Če je slednja postala mit, s katerim nastopamo tukaj in zdaj, se lahko vprašamo, kaj ta mit zajema oziroma kaj vse nas »zaznamuje« v vsakodnevnem govoru na vseh področjih. Kakšne pomena so prevzemale manifestacije slovenskega jezika skozi zgodovino in jih trenutno s slovensko narodno-jezikovno zavestjo odsevajo?

Od jezikovne k politični zavesti

Slovenski jezik ima dolgo zgodovino povezovalne funkcije. Zgodovinar Stane Granda razloge za zgodovinsko povezanost pripadnikov slovensko govoreče skupnosti vidi v potrebi po pripadnosti neki skupnosti, potrebi po moči, po teritorialni enotnosti, državnosti, predvsem pa v iskanju svojih korenin (S. Granda, *Prva odločitev Slovencev za samostojno Slovenijo*, 1999). Tako je iz »slovenske« govorne skupnosti v 16. stoletju nastala slovenska jezikovna skupnost, ki je že od srednjega veka naprej imela zavest o svoji identiteti. Skozi stoletja je nato stremela k politični skupnosti, k povezovanju v ozemlje s svojim imenom (Slovenija), ki se je realiziralo v 20. stoletju. Občutek pripadnosti skupnosti je bil vedno močno navzoč, želja po moči vedno silna, zaradi ozemeljskega vprašanja in drugih razlogov

Slovenska identiteta v takšnih procesih, kjer je v sodobni večjezični družbi znotraj multikulturalizma nesamoumevnost identitet tipična lastnost, nosi v nacionalno-jezikovni zavesti poleg tega še svojo tipično lastnost: nesamoumevnost jezika, kjer je zaradi naše zgodovine vedno prisoten občutek ogroženosti in z njo povezane težnje po dokazovanju in ohranjanju.

pa vedno nepotešena.

Razlogi za povezovanje »Slovencev« so bili vedno nujno politični, saj je bilo ozemlje, na katerem živimo sedaj, od konca 7. stoletja pa vse do ustanovitve samostojne države (1991) vedno del večjih in večnarodnih državnih tvorb. V naši zgodovini smo glede tega tudi prevečkrat že slišali in prebrali, da smo imeli Slovenci »šibko narodno zavest« in da nimamo lastne zgodovine.

Potreba po lastnem ozemlju in poimenovanju je bila na Slovenskem dolgo prisotna in zato zaznamovana z močnim hrepenenjem, čustvenim nabojem, kar bi lahko označili s sintagmo »močna narodna zavest«. Njeno pot nazorno razlaga Stane Granda (*Iz kulturnega v politični narod, v: Od sanj do resničnosti, Razvoj slovenske državnosti*, Ljubljana, 2001), ki pravi, da so nam poimenovanja za območje, kjer so Slovenci živeli, vedno vsiljevali tujci. Čeprav so se tudi Slovenci zanimali za poimenovanja z izpeljankami, kot je Karantanija ali kasneje Ilirija. Zanimivo je, da je beseda Slovenija prvič zapisana že leta 1816, v Vodnikovi pesmi *Ilirija zveličana*; pesem pa je bila objavljena v Vodnikovem albumu šele leta 1859. Granda pravi, da je beseda morala že takrat krožiti v številnih prepisih in med ljudmi in da se še vedno ne ve, ali si je besedo izmislil ali je bila vzeta iz živega jezika (»Slovenja« bi utegnilo biti starejše ljudsko poimenovanje). Kakor koli, pred tem je niso zabeležili, ker je niso mogli vključiti v noben okvir. Zahteva po »združeni Sloveniji« je bila izkazana npr. leta 1821 s Slomškovo mislijo »ena hiša, en rod, eno slovenstvo, en govor«; leta 1843 z dvigom narodne zavesti z izdajanjem Bleiweisovih *Novic*, glasila Kranjske kmetijske družbe, in izidom pesmi Ivana Vesela leta 1844 ko je bila beseda »Slovenija« prvič tiskana. Narodna zavest Slovencev se je tako v 2. polovici 19. stoletja kljub zavedanju pomanjkanja lastne trdne zgodovine močno povečala, poleg nje pa še kultura in jezikovna zavest, kar je vodilo k množičnemu ljudskemu gibanju v revolucionarnem letu 1848/49. »Združena Slovenija« tedaj žal ni bila uresničena, postala pa je trajna politična zahteva; kasneje so se zanj zavzemali tabori (od leta 1868 do 1871), med vojnama pa ljudje, ki so branili naše ozemlje ...

Trajna politična zahteva od leta 1848 je bila leta 1991 realizirana v omejenem, a tedaj edinem možnem obsegu.

Na poti k večjezični stvarnosti?

Sodobni evropski Slovenec je razpet med svojo posebno identiteto in sooblikovanje multikulturnega okolja, evropske identitete, večjezičnosti, virtualnega okolja transnacionalnega sobivanja. Dinamika današnjega časa (ki bi ga lahko označili kot tehnološko-informacijsko dobo, prežeto z ekonomsko in duhovno krizo) je zaznamovana z medsebojnim vplivanjem kultur, njihovim spajanjem, prežemanjem (stremljenje k idealu večjezične družbe). Našteli bi lahko celo vrsto primerov, ki so del te dinamike multikulturalizma in se tičejo problematike jezika – kot so učenje angleščine v najnižjih razredih, izobraževanje študentov zgolj v tujem jeziku, študijske izmenjave, prakse in poslovne priložnosti drugod v tujini, prisilno iskanje zaposlitve izven meja domovine itd. – da bi občutili realnost multikulturalnosti in večjezičnosti, v katero je vpet moderni človek in znotraj katere se njegova identiteta diskurzivno vedno znova preoblikuje, prežema z novimi pogledi, ideologijami, vrednotami ... Pri tem se je smiselno vprašati, kakšen položaj ima danes na lestvici vrednotenja »narodna identiteta«. Kako jo danes doživlja sodobni Slovenec, kakšne dodatne pomene je pridobila slovenska narodna zavest v času, ko je »multipovezovanje« postalo vrednota (predvsem politike) s poudarkom na koristih in hedonističnim zadovoljevanjem potreb, in kjer je potrebo po moči zamenjala »ljubezen do moči«.

Nemalo je osebnih zgodb posameznikov (s poudarkom na javnih osebah, športnikih, intelektualcih), ki pričujejo o prednostih in poslovnih priložnostih multikulturnega okolja in navezovanja na nove zemljepisne in civilizacijske prostore. In nemalo je zgodb zdomcev in izseljencev, ki so se v času krize kapitalizma »znašli«. Vse te zgodbe s svojimi realiziranimi idejami, podjetniškimi inovacijami, uspehi, služijo kot vzor; kot družbena bitja, ki pripadajo evropski skupnosti, s tem pa oblikujejo svojo karakterno in osebnostno identiteto, prežeto z lastno narodno in evropsko zavestjo ter tako aktualizirajo

evropske vrednote. Tako kot s svojo narodno identiteto vstopamo v večjezični prostor z identitetami, prežetimi z večkulturnimi vrednotami, tako je ta nova identiteta nad prejšnjo kot obširnejša struktura, ki zajema manjšo. Zato ni nič novega, če se ponovno močno poudarja ogroženost slovenskega jezika in s tem identitete ali če slišimo vprašanje, kaj je vredno več, nacionalni jezik ali večjezičnost. To spraševanje samo pa posredno vpliva na narodno zavest in je, obratno, tudi njen odraz.

Jezikovni priročniki in strah pred izgubo jezika

Slovenska zgodovina jezika se lahko »pohvali«, da je do leta 2001 »pridelala« 38 slovníc, 23 slovarjev, 8 pravopisov in 4 manj opazne pravopisne priročnike. V preteklosti se je slovenščina oblikovala in vzdrževala v razmerju do drugih, vplivnejših jezikov znotraj iste državne strukture in istega ozemlja (pojavo rečemo diglosija), predvsem nemščine in srbohrvaščine; danes pa je v šibkejšem razmerju do svetovnih jezikov, zlasti angleščine, deloma nemščine in tudi italijanščine, v razmerju do večine ostalih evropskih jezikov pa ima enak položaj. Kot protiutež spremembam današnjega časa, ki ga jezik reflektira, je leta 2012 izšel že kar nujno potrebni *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika* (ur. Aleksandra Bizjak Končar in Marko Snoj) s prevzetimi besedami in novimi izpeljankami, ki je nadgradnja *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*. Z njim pa se je okrepila tudi naša (narodno)jezikovna zavest. Na posodobljen *Slovar slovenskega knjižnega jezika* pa še čakamo.

Jezikovni načrtovalci s svojo politiko spremljajo rabo jezika, diskurzivne navade govorcev in piscev ter skrbijo za jezikovno strukturo, standardiziran knjižni jezik in jezikovno kulturo. V slednjo je globoko vpisan tudi diskurz »jezikovne ogroženosti«. Zdi se, kot da imamo velik prirojen strah (predvsem izkušnje zaradi narodne preteklosti), ki ga mobilizira pojem »varovanja jezika«. Njegova uporaba priključuje v zavest celo strah pred črnim scenarijem, recimo izginotjem narodne identitete in izgubo pozitivnega vrednotenja narodnega jezika zaradi vrednote »multipovezovanja« in njenim poudarkom na večjezičnosti. Ta strah se širi s pomočjo slutnje ali prepričanja, da je večjezičnost kot pristno vrednoto višjega povezovanja zamenjala večjezičnost kot nepristna, vsiljena vrednota, s katero nas posiljujejo določeni politični in ekonomski interesi, ki jim nacionalna in z njo jezikovna specifičnost križa načrte. Bojimo se torej, da se »zgodovina ponavlja«. Če ta pretiran strah ozavestimo z jezikovno dinamiko oz. dinamiko prepletanja narodne, nacionalne identitete z večjezično, politično, vse skupaj deluje humor-

no; res pa je, da nas pospešeni čas digitalizacije že preveč časa opozarja na nezadostnost slovenskih jezikovnih priročnikov in pripomočkov; da smo torej v procese nadgradnje nacionalnih identitet potisnjeni brez tistega zaledja kulture in znanja, ki nam lahko zagotavlja, da se v njih ne bomo utopili.

Slovenska nesamoumevnost

Bojazen torej, širše gledano, nastopa z vidika identitete znotraj odnosov slovenski jezik/tuji jeziki; podobnosti/razlike, pristnosti/nepristnosti in dovoljeno/nedovoljeno: diskurz se je očitno ustavil pri enačenju z drugimi in znotraj sebe (slovenski jezik), kjer še ni našel pravega zadovoljivega protidiskurza, s katerim bi se v procesu dinamike (oblikovanja identitete) odzval.

Slovenska identiteta v takšnih procesih, kjer je v sodobni večjezični družbi znotraj multikulturalizma *nesamoumevnost identitet* tipična lastnost, nosi v nacionalno-jezikovni zavesti poleg tega še svojo tipično lastnost: *nesamoumevnost jezika*, kjer je zaradi naše zgodovine (predvsem v odnosu do dolgo nerešene teritorialnega vprašanja) vedno prisoten občutek ogroženosti in z njo povezane težnje po dokazovanju in ohranjanju. Nesamoumevnost identitet se na globalni ravni recimo kaže v t. i. vsesplošni krizi, npr. z nenehnim poudarjanjem rušenja vrednot na vseh področjih življenja, tudi duhovnem, v poudarjanju vrednot posameznikovega jezikovnega zavedanja in delovanja, predvsem pa – vsaj v politiki in gospodarstvu – v obsojanju »ljubezni do moči« (ki kot večja, naddoločujoča struktura ogroža manjše, vse do zasebne sfere).

Slovenska jezikovna nesamoumevnost je spodbujevalnik, motivator vzdrževanja slovenskega jezika, hkrati pa je postala sinonim za jezikovno ogroženost (Ada Vidovič-Muha, *Slovenski jezik*, Opole, 1998) in ta občutek le še potencira. V tej, recimo tako, »dvojni nesamoumevnosti« pa lahko vidimo sami sebe: zgodovino našega jezika in sinhrono stanje narečno najbolj razvejanega slovanskega jezika. Vidimo lahko tudi pretiran strah pred izgubo jezika, usmerjen proti percepciji vsiljene večjezičnosti in njenimi vrednotami, ki se je razlezla nad našo celotno prihodnost.

Od tod tudi razlog za »preveliko ukvarjanje s seboj« in hkratno nelagodje spričo tega. Po drugi strani pa nas je to občutje ponovno pripeljalo v čas in prostor, kjer se je obudil tudi tisti duh romantičnega poudarjanja »moči ljubezni«, ki naj bi bil zapisan v našo slovansko dušo in mu lahko sledimo vsaj do Prešerna; tudi ljubezni do jezika. ●

Slovenščina v novih časih

Tomaž Gerden

Verjetno si marsikdo, ki mu je slovenščina materni jezik, vsaj kdaj pa kdaj postavi kakšno vprašanje o tem jeziku. Toliko bolj smo v tej smeri radovedni tisti, ki ga uporabljamo kot vsakdanje orodje v svojih poklicih. Največkrat je tak premislek zgolj o normativni ravni jezika, kako se kaj pravilno slovnično napiše ali izgovori, ampak za to imamo tako in tako lektorice in lektorje. Ali skrb za slovenščino res prepuščamo le regulativi strokovnjakov z inštitutov in fakultetnih oddelkov ter državnih organov? Čeprav zveni kot fraza, res živimo v zapletenih in hitro spreminjajočih se časih, ki ustvarjajo številne nove govorne položaje, v katerih je slovenščina na preizkušnji in v časih tudi v zadregi.

Izumrtje slovenščine?

Najbolj pesimistični ali pretirano svetovljanski bi rekli, da je slovenščina na poti k svojemu naravnemu koncu, da tako majhna skupina govorcev, pa čeprav ima svojo (nacionalno) državo, dolgoročno ne more preživeti v čedalje hitrejših in korenitih procesih globalizacije. Po drugi strani bi lahko kdo trdil, da so pomisleki o obstoju in življenju slovenščine patetični in odvečni. Slovenski jezik je in bo, je pač nekaj, kar obstaja, nekaj samoumevnega, kar smo podedovali od svojih prednikov in kar bomo predali svojim zanamcem.

Črnoglede bodo morda prepričali nekateri podatki. Na svetu je zdaj nekaj več kot sedem tisoč živih jezikov, *Ethnologue* (www.ethnologue.com) jih našteva 7105. Slovenščina je materinščina približno dvema milijonoma ljudem. Okoli devet desetih slovenskih govorcev živi v Sloveniji, preostali kot manjšine in diaspora. Do leta 2100 naj bi, tu se različni strokovnjaki ne strinjajo med seboj, izumrlo 50–90 % zdaj živih jezikov. Slovenščine zelo verjetno ne bo med njimi, saj je po številu govorcev v prvi petini največjih živih jezikov, torej niti ni zelo majhna. Če pogledamo samo slovenščini sorodne slovanske jezike, je od nje veliko bolj ogrožena lužiška srbščina, enako kašubščina, čeprav je materinščina zdajšnjega predsednika poljske vlade. Slovinščina pa je tako rekoč že izumrla pred pol stoletja. Prestraši nas lahko usoda etruščanščine, ki je izumrla le 250 let po izgubi prevladujoče vloge kot jezika politično neodvisne

zveze kulturno cvetočih in bogatih mest. Njeni grobarji so bili Rimljani, vendar je tudi njihova materinščina – latinščina – že dolgo mrtev jezik oziroma živi v spremenjeni obliki romanskih jezikov in kot jezik znanstvenega izrazoslovja. Torej lahko izumrejo tudi svetovni jeziki, pa četudi v nekem povsem drugem zgodovinskem obdobju.

Slovenščina seveda nikoli ne bo svetovni ali vsaj regionalno pomemben jezik. Vedno bo lokalni jezik, ki ga bodo govorili etnični Slovenci in Slovenke v Sloveniji in po svetu, priseljenci v Sloveniji, ljudje v mešanih zakonih, tuji slavisti in prevajalci ter morda kak navdušenec nad »eksotičnimi« jeziki. Ta domnevna eksotičnost slovenščine se kaže predvsem v znameniti dvojini. To je arhaičen ostanek in rezultat tega, da je slovenščina ukleščena med germanski, romanski in neindoevropski, ugrofinski madžarski jezik, na jugu pa med prav tako arhaična hrvaška dialekta kajkavščino in čakavščino, ki sta nekoč že razvila svojo knjižno normo. Tako je bil njen razvoj odmaknjen od razvoja drugih slovanskih jezikov in je zato ohranila marsikatero posebnost. To je torej svojevrstna prednost slovenščine. Razprava o domnevnem izumrtju slovenščine sicer ne more biti povsem znanstvena, saj lahko temelji le na predvidevanjih in projekcijah njenega položaja zdaj. Zaščiten je tudi zato, ker je uradni jezik v Sloveniji, ker so njeni govorci oblikovali svojo državo. Slovenščina je tudi eden od uradnih jezikov Evropske unije, torej še tam uživa določeno zaščito, čeprav ne more biti službeni jezik, kot sta predvsem angleščina in francoščina. Jezik, katerega govorci imajo svojo državo, je bolj zaščiten, tudi slovenščina je v tem pogledu na boljšem, kot je bila v nekdanji Jugoslaviji. Spomnimo se razprav o skupnih jedrih v šolstvu, o srbohrvaščini kot prevladujočem jeziku skupne države, ki je še bolj ogrožal hrvaščino kot šibkejši člen tega umetno zvarjenega jezika, kot pa slovenščino.

Vloga države pri razvoju slovenščine

Nacionalna država pa sama po sebi, četudi strogo regulira uradni jezik, ne more povsem jamčiti za njegov razvoj. Jezik je nekaj živega, odvisen je od svojih govorcev in različnih položajev, v katerih ga ti uporabljajo. Slovenski državni organi se v zadnjem času kar dosti ukvarjajo s položajem in razvojem slovenščine. Dobili smo na primer prvi državni jezikovno-po-

litični program (2007–2011), julija lani je državni zbor sprejel resolucijo o nacionalnem programu za jezikovno politiko od leta 2014 do 2018. Ministrstvo za kulturo ima službo za slovenski jezik. Pri tem se seveda postavi vprašanje o regulaciji jezika. Država bi na tem področju morala predvsem ustvarjati pogoje za optimalen razvoj slovenščine in ne posegati vanj z dekreti oziroma z nekakšno jezikovno policijo. Represivni ukrepi na tem področju so težko izvedljivi, čeprav žal v praksi vsak dan lahko vidimo primere popačene slovenščine v komercialnih medijih, v trgovinah, skratka v javnem življenju. To ljudi najbolj moti, kar se opaža tudi v številnih pismih bralcev, ki se pritožujejo nad nizko ravni slovenščine v javnosti in celo pozivajo k odločnim ukrepom na tem področju.

Nekaj drugega pa je vloga države v šolstvu in kulturi, kjer bi

letalo, računalnik, tako bi lahko tudi danes vso to novo elektronsko šaro. Pri tem bo treba uporabiti nekaj purizma, sicer se nam bo zgodilo, da bomo o tehničnih izrazih kar nenadoma začeli govoriti v angleščini.

Tu pridemo tudi do zelo hudega problema odnosa med slovenščino in angleščino v šolstvu, še posebej visokem. Predvsem naravoslovne in tehnične in ekonomske visoke šole zagovarjajo čim pogostejšo rabo angleščine. Res velja staro reklo, da več ve-ljaš, čim več jezikov znaš. To je usoda ljudi z maternim jezikom, ki ga govori razmeroma malo ljudi. Angleščina je v desetletjih po drugi svetovni vojni postala *lingua franca* na vseh področjih. Vsak intelektualec skoraj mora znati vsaj angleško in seveda še kak svetovni jezik, drugače seveda ne more slediti strokovni literaturi in tako stagnira na svojem poklicnem področju. Tako

Na splošno ugotavljajo, da so Slovenke in Slovenci slabo funkcionalno pismeni. Krivda za to je morda v prepočasnem odzivanju šolstva in družbe nasploh na digitalizacijo. Ta ustvarja virtualne svetove, v katerih se slovenščina postavlja ob bok skoraj nepremagljivi vlogi angleščine.

morala s svojimi instrumenti od znanstvenih do finančnih blagodejno vplivati na razvoj slovenščine. Vtis je, da so tukaj nekatere institucije malo zaspale in ne dohajajo več hitrega napredka digitalnih tehnologij in njihovega vpliva predvsem na mlajšo generacijo. Dobro počutje slovenščine še najbolj ogroža ugotovljena podpovprečna bralna pismenost najstnikov. Ti bodo nekoč podedovali skrb za slovenščino in če bodo ostali tako podpovprečni, bo trpel tudi njihov materni jezik. Tudi na splošno ugotavljajo, da so Slovenke in Slovenci slabo funkcionalno pismeni. Krivda za to je morda v prepočasnem odzivanju šolstva in družbe nasploh na digitalizacijo. Ta ustvarja virtualne svetove, v katerih se slovenščina postavlja ob bok skoraj nepremagljivi vlogi angleščine. Ta sicer že desetletja prevladuje v popularni kulturi in v vse ravni slovenščine, še posebej seveda v pogovorno, vdira tako, kot je nekoč nemščina. »So what!« je ob neki priložnosti vzkliknil celo tedanji predsednik vlade, zdaj predsednik države, in seveda ni mislil na stanje slovenščine. Že če rečemo medmrežje ali svetovni splet, bi verjetno podpovprečno bralno razviti najstnik in še marsikdo z njim krepko razmišljal, kaj je to, če pa bi govorili o internetu, bi bilo vsem vse jasno. Slovenščina je zmeraj imela moč in sposobnost, da je iznašla nove besede za nove tehnološke dosežke. Tako smo poimenovali podmornico (najprej sicer kot podmorski čoln),

vsil, tudi marsikdo s srednješolsko izobrazbo, postajamo dvoali celo večjezični. Če greste na medmrežje, bo velika večina spletnih strani v angleščini in seveda niti pomislili ne boste na to, zakaj niso v slovenščini. To je seveda nemogoče. Že v starih, analognih časih se ni dalo prevesti vse svetovne strokovne literature v slovenščino. Za to preprosto ni dovolj prevajalcev in denarja. Sodobni študenti na prej omenjenih smereh imajo verjetno precej več študijske literature v tujih jezikih – še posebej v angleščini – kot v slovenščini. Zato se slišijo glasovi, da bi bila tudi večina predavanj v angleščini, kar pa je seveda udrac slovenščini. Če bi se to uresničilo, potem bi se ta tendenca širila tudi na srednje šole. Zato bi morala slovenščina povsod ostati učni jezik, tudi na univerzi. Na tistih fakultetah, kjer se pojavi potreba po uporabi tujega jezika, predvsem tehničnih in ekonomskih, pa bi jo morali dopolnjevati z angleščino ali kakim drugim svetovnim jezikom, predvsem s predavanji o strokovni terminologiji tujega jezika, da bi potem študenti popolnoma razumeli tudi tuje predavatelje, ki predavajo povečini v angleščini. Še bolj bi morali spodbujati učenje tujih jezikov, kar slovenščini kot taki ne more in ne sme škodovati.

Kaj pa pouk slovenščine od osnovnih do srednjih šol? Kako bi lahko zvišali funkcionalno pismenost in stopnjo bralne kulture? Tu si lahko sposodimo mnenje voditeljice službe za sloven-

Dobro počutje slovenščine še najbolj ogroža ugotovljena podpovprečna bralna pismenost najstnikov. Ti bodo nekoč podedovali skrb za slovenščino in če bodo ostali tako podpovprečni, bo trpel tudi njihov materni jezik.

ski jezik na ministrstvu za kulturo Simone Bergoč v pogovoru z novinarko časopisa Delo Valentino Plahuta Simčič ob mednarodnem dnevu materinščine 21. 2. 2014:

»Problem slovenščine so najprej, če grem po vrsti, učni načrti. Treba je opraviti raziskavo, ki bo kolikor je mogoče objektivizirano ugotovila, kako lahko obstoječe učne načrte prilagodimo novim izzivom časa. V naslednjem koraku je treba učne načrte prilagoditi, upoštevajoč nove načine prezentacije, branja in procesiranja informacij z bistvenim poudarkom na novih tehnologijah. Nato sledijo prilagojena učna gradiva, izobraževanje učiteljev itd.«

Za take raziskave seveda potrebujemo dovolj strokovno usposobljene kadre in denar ter tudi čas, zato lahko izrazimo določeno stopnjo skepse nad tem sicer premišljenim predlogom. Ob tem bi lahko spomnili tudi na zelo slabe plače učiteljev.

Slovenščina in kulturni prostor

Od pomembnega področja šolstva preidimo h kulturi. Ta je v vsej slovenski zgodovini odigrala izjemno vlogo, v nekaterih obdobjih celo državotvorno. Kaj se zdaj dogaja s slovensko kulturo, katere glavno izrazno sredstvo je prav slovenščina, če seveda izvzamemo vizualno umetnost? Predvsem se ji pozna huda gospodarska kriza. Pred kratkim je šla v stečaj Nova revija, kar pomeni smrt njenih strokovnih revij in drugih publikacij. To je tudi udarec slovenskemu jeziku. Manjšajo se državne subvencije drugim publikacijam in književnim izdajam. Še vedno velja, da je nova izdaja knjige v slovenščini, tudi prevodov, vedno majhen praznik naše materinščine. Ta praznik seveda ni ravno vreden omembe, ko izide kakšna nova kuharska knjiga, še manj, ko na knjižni trg pride prevod knjige o tem, kako uspeti v življenju ali najti srečo. Ampak to se prodaja. Založbe čedalje manj izdajajo dela slovenskih književnikov, še posebej njihovih prvencev. Samozaložbe pa so dragi projekti. Torej se na tem področju krči manevrski prostor uporabe slovenščine. Prav književniki namreč zelo pomembno ali celo odločilno vplivajo na razvoj slovenščine, na duhovno plat materinščine. To zelo slabo vpliva na razvoj slovenščine in bo imelo negativne posledice tudi v prihodnosti. Država ima čedalje manj denarja

za subvencioniranje književnih del (tukaj je seveda še problem selekcije), slovenska jara gospoda, razen redkih izjem, pa ne razume slovenske kulture in književnosti in ju ignorira. Iz njihovih vrst ne moremo pričakovati mecenov za slovensko književnost. V takšnih razmerah se bralna kultura ne bo izboljšala, še posebej najstniška ne. Manj ko je novih knjig, klasičnih ali v digitalni obliki, prevodov ali avtorskih del, bolj se krči prostor slovenskega jezika.

Slovenščina ima tudi težavo zaradi svojega bogastva, torej slovnice zapletenosti. Naša materinščina ni lahek jezik, zato njeni govorci potrebujejo več opor v obliki leksikografskih del, slovnice in jezikovnih priročnikov. Tu pogrešamo dela in spletne strani, ki bi preprosto, a ne poenostavljeno znala pojasniti slovnice in druga pravila pisanja in govorjenja v slovenščini. Še največ težav je verjetno v leksikografiji, kjer slovenščina zaostaja za številnimi drugimi jeziki. Strinjam se z zelo dobrim člankom Igorja Bratoža v časopisu Delo 18. 2. 2014 o tej problematiki. Dela za pripravo novega SSKJ potekajo predolgo, čeprav so razumljivi očitki o razvrednotenju dela njegovih pripravljalcev in pomanjkanje denarja. Letos se nam obeta vsaj prenovljena izdaja v redakciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ki ga bo izdala Cankarjeva založba. Kdaj bo izdan nov SSKJ in kakšen bo pa žal ne vemo. Že oktobra 2008 je bil strokovni posvet o pripravi nove izdaje SSKJ, februarja letos je ministrstvo za kulturo sklicalo nov posvet na to temo. Novega SSKJ verjetno še nekaj časa ne bo, kljub nujni, da bi ga dobili, kljub računalniški tehnologiji, ki bo omogočila njegovo hitrejše sestavljanje, kljub javni polemiki, kljub alternativni skupini njegovih sestavljalcev ... Ob tem osrednjem enojezičnem normiranem slovarju bi potrebovali tudi novega frazeološkega in kakšnega dvojezičnega. Najnovejši rusko-slovenski slovar je denimo star že pol stoletja.

Temnih oblakov nad slovenščino je torej veliko, čeprav tudi ne moremo pretiravati z ocenami o njeni ogroženosti. Preslišati moramo včasih res neokusne, sladkobne izjave o veliki ljubezni do slovenske besede in z dejanji, vsak po svojih močeh, pokazati, da nam je mar za slovenščino. Ta ni nekaj abstraktnega, ampak jezik, ki ga oblikujemo vsi njegovi govorci. Bolj ko se bomo potrudili zanj, bolj bo uspeval. ●